

Alfred Louis Kroeber, *Istota kultury*, przeł. Piotr Sztompka, wyd. 3, Warszawa 2002, seria „Biblioteka Socjologiczna”, 387 s.

Wydawnictwo Naukowe PWN w serii „Biblioteka Socjologiczna” wydało intrygującą książkę pt. *Istota kultury* Alfreda Louisa Kroebera reprezentującą klasykę w tej dziedzinie wiedzy. Badania autora zmierzały w kierunku rozróżnienia formy kulturowej i wzorów kulturowych z mieszaniny zachowań, wydarzeń, instytucji, indywidualności oraz psychicznych i somatycznych reakcji, które stanowią podstawowy i surowy materiał nauk historycznych i społecznych. Prezentowane zagadnienia zostały podzielone na trzy zasadnicze części. Pierwsza i najobszerniejsza ilustruje *Teorię kultury*. Druga zajmuje się *Pokrewieństwem i strukturą społeczną*. Trzecia część zatytułowana *O Indianach amerykańskich* – najbardziej empiryczna, obrazuje sposoby, za pomocą których dane etnograficzne przyczyniają się do tworzenia koncepcji dotyczących procesów i wzorów kulturowych. Jest to zbiór artykułów autora z lat 1923-1951. W każdej części zachowano chronologiczny porządek wyboru materiału. Prawem dygresji dodać należy, że Kroeber zaczynał jako etnograf i lingwista, a stał się archeologiem i historykiem kultury.

Na *Teorię kultury* składają się następujące zagadnienia: Wyjaśnienia przyczyn i genezy (teoria fizyczna lub przyrodnicza, personifikacji, animistyczna, alegoryczna lub etyczna, historyczna, etymologiczna); Źródło przekonań i dziedziczności zwyczajów; Byt ponadorganiczny; Możliwość psychologii społecznej; Historyczna rekonstrukcja rozwoju kulturowego i ewolucji organicznej; Historia i nauka w antropologii; Kontekst historyczny, rekonstrukcja i interpretacja; Struktura, funkcja i wzór w biologii i antropologii; Historia i ewolucja; Kultura, zdarzenia i jednostki ludzkie; Przyczynowość w dziedzinie kultury; Poglądy White'a na temat kultury; Naukowe pojęcie kultury; Wartości jako przedmiot badania przyrodniczego; Pół wieku antropologii; Historia i obecne kierunki antropologii kulturowej; Kultura rzeczywistości i kultura wartości. Autor podkreśla, że każde zjawisko kulturowe powinno być rozumiane i oceniane z punktu widzenia kultury, której część stanowi zasada relatywizmu kulturowego, będąca uznaną doktryną antropologiczną. Przestrzega badaczy przed etnocentryzmem, czyli „zaściankowym przekonaniem” o wyższości własnej kultury, które jest źródłem nietolerancji – przy całym szacunku dla istniejących realnych, ogólnoludzkich, uniwersalnych wartości. Jego obroną historii jako nauki z jej doświadczeniami metodologicznymi brzmi trochę archaicznie, ale ciekawie. Polemizuje z Bronisławem Malinowskim, którego uważa za „świadomego, agresywnego i zręcznego”

uczonego, ale nie podziela jego opinii, że „historia zajmuje się wydarzeniami bez znaczenia, nie mającymi ze sobą związku (z wyjątkiem niekiedy jakiegoś zewnętrznego związku czasowego), podczas gdy faktycznie wszelka rzeczywista historia nie jest niczym innym jak interpretacją zdarzeń za pomocą opisu kontekstowego” (s. 125). Kroeber poddał dyskusji pojęcie kultury, jego genezę, znaczenie, zastosowanie i ograniczenia. Unaoczniał jej zmienność i plastyczność oraz wpływ wybitnych jednostek, takich jak Cezar, Kopernik czy Napoleon. Za najbardziej istotne osiągnięcie antropologii w pierwszej połowie XX wieku uznał poszerzenie i sprecyzowanie pojęcia kultury oraz obalenie doktryny rasistowskiej. Rozważając pojęcia *kultura*, *cywilizacja*, *społeczeństwo*, zaprezentował różne punkty widzenia uczonych w tym zakresie – Alfreda Webera, Maclver'a, Martona, Toynbee'go, Talcotta Parsons'a.

Część II pt. *Pokrewieństwo i struktura społeczna* obejmuje takie problemy, jak: Klasyfikacyjne systemy pokrewieństwa; Funkcjonowanie instytucji klanu z plemienia Zuni; Pokrewieństwo na Filipinach; Chiński system pokrewieństwa; Systemy pokrewieństwa plemienia Yurok i plemion z nim sąsiadujących; Pokrewieństwo i historia; Systemy terminów pokrewieństwa u Atabasków; Podstawowe i drugorzędne wzory struktury społecznej (pojęcia: plemię, klan, horda, lineaż, ród, połowy, bractwo, fratrie, egzogamia); Społeczności ludów prymitywnych. Kroeber, badając poszczególne społeczności, analizował m.in.: terminologię pokrewieństwa wśród członków klanu, religijne funkcje klanu, funkcje władzy w klanach, miejsce klanu na tle danego społeczeństwa, dawne systemy oraz kierunki ich rozwoju, zgodność instytucji i schematy pokrewieństwa. Doszedł do konkluzji, że systemy terminów pokrewieństwa, podobnie jak wszystko inne, co w kulturze lub w mowie ma charakter zorganizowany, posiadają zasadnicze i podstawowe wzory. Tak jak wszystkie inne wzorce podlegają one modyfikacji od wewnątrz i od zewnątrz. Wszystkie społeczności ludzkie nie tylko uznają samo pokrewieństwo, ale także przestrzegają ściśle tabu kazirodstwa, co wiąże się z pokrewieństwem. Autor zastrzega, że szczególnie powinniśmy się wystrzegać niedoceniań oryginalności kulturowej innych cywilizacji, tylko dlatego, że różnią się od naszej, przejawiając oryginalność przeważnie w innych domenach niż wynalazki technologiczne i odkrycia naukowe.

Cz. III pt. *O Indianach amerykańskich* wypełnia następująca tematyka: Przemiany kultury Zuni, Earth-Tongue z plemienia Mohave; Kultura rodzima Południowego Zachodu; Obyczajowość Indian Seri; Małżeństwo z plemienia Yuork (współautorem jest T.T. Waterman); Typy regionalne kultury Indian amerykańskich i ich rozwój; Sól, psy, tytoń (badania terenowe na zachód od Gór Skalistych); Plemię Czibczów (instytucje polityczne, władcy i arystokracja; pozycja kobiet; wojna i broń; religia); Wielkie style sztuki w dawnej Ameryce Południowej. Odnajdujemy tutaj próbę dokonania przez autora syntetyzujących skrótów, klasyfikację kultur plemiennych, badania komparatystyczne, mające odpowiedzieć na pytanie, które z grupy kultur są w większym lub mniejszym stopniu do siebie podobne – plemiona z Południowego Zachodu, Eskimosi, Wybrzeże Północno-Zachodnie i Wybrzeże Północnego Pacyfiku, obszar Równin i Prerii; szczególnie prymitywna i nieskażona cywilizacją społeczność

plemienia Seri z Sonora czy zagadkowy, wielki ongiś naród Czibcza w Kolumbii Andyjskiej.

Całość wieńczy indeks osób oraz nota bibliograficzna pierwodruków autora.

Książkę zdecydowanie polecam wszystkim, którzy zainteresowani są kulturą, socjologią, antropologią, filozofią. Stanowiąc też powinna obowiązkową lekturę dla studentów wydziałów humanistycznych wyższych uczelni.

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk